

**GUTI ORSZÁGH KRISTÓF ÉS HELYE A
XVI. SZÁZADI MAGYAR
ARISZTOKRÁCIÁBAN**

Jelige: Országhocska

Guti Országh Kristóf és helye a XVI. századi magyar arisztokráciában

A XVI. századi magyar arisztokrácia jeles képviselői, mint a Báthoryak, a Bánffyak, vagy akár az enyingi Törökök, jelentőségüket megillető helyet foglalnak el a hazai történeti összefoglalásokban, ám a hozzájuk hasonló jelentőségű Gutí Országh családról, kiváltképpen Kristófról, az Országh család legkiemelkedőbb kiemelkedő (egyben utolsó) férfi sarjáról igen keveset tudunk. Ennek okát főképpen abban kereshetjük, hogy elenyészően csekély mennyiségű forrásanyag maradt fenn róluk.

Ezért hát nagy feladat és kihívás Országh Kristófról összefoglaló jellegű, minél több szempontra kiterjedő képet festeni. Viszont feltétlenül érdemes a mostaninál több figyelmet fordítani rá, hiszen alakja méltánytalanul veszett a feledés homályába.

Jelen tanulmányommal szeretnék a korábbi kutatóknál sokoldalúbb, hitelesebb képet adni Gutí Országh Kristófnak a Mohács utáni magyar arisztokráciában elfoglalt helyéről, és tevékenységéről.

A Gutí Országh családot, ezt a történelmi nevezetességű, a XVI. század derekán kihalt családot genealógusaink a Gutkeled nembeli Gutí család Szabolcs vármegyében honos Farkas ágából származtatják. A család felemelkedése Luxemburgi Zsigmond király uralkodása alatt kezdődött, a család tagjai már az 1403. évben szerepeltek Heves, Nógrád sőt Felső – Szolnok vármegye történelmében is, ekkor nyertek adománylevelet Luxemburgi Zsigmond királytól Szalók és Tiszaszalók possessiora.¹

Luxemburgi Zsigmond király uralkodásának közepétől igen jelentős közigazgatási pozícióban, nagyon magas rangú tisztségeket töltött be az 1410 körül született Gutí Országh Mihály.² A forrásokban 1427-től szerepel, a gazdag és előkelő Rozgonyi családba történő benősülése után (Rozgonyi Borbálát vette feleségül.) került a bárók közé. 1430-1438 között világosvári várnagy és zarándi ispán volt. 1433-ban főkamarásnak nevezték ki, és ettől kezdve folyamatosan valamilyen fontos országos hivatalt viselt. A király kíséretének tagjaként 1433-ban Rómában is járt.³ Azt követően főkincstartói tisztséget töltött be először 1436 decembere és 1438 tavasza, majd 1440-1453 között. Stiborci Stibor vajda vagyonának felosztásakor

¹ OL.Magyar Kamara Archivuma (MKA) Neoregistrata Acta (NRA) E. 148. 13.4 § 3. OL. DL. 8928

² Zsigmondnak dolgairól nagyságos Ország Mihály nádorispán úr szolgáltatott nekem adatokat, akit nagy érdemeiért a császár kisenemesi kunyhóból magasztalt fel bárói palotába. In: Thuróczy János: A magyarok krónikája. Kezdődik az előbeszéd Zsigmond király és császár krónikájához ugyanannak egyéb cselekedeteiről. Thuróczi János: Magyar Krónika. Ford: Geréb László. A szöveget átnézte Kardos Tibor. A fordítást ellenőrizte Mezey László. Magyar Helikon, Budapest, 1957.

Ország Mihály nevéhez fűződik a család Országh- nevének elnyerését megőrző elbeszélés is, amelyről a Thuróczy krónika is megemlékezik.

³ In: Turul 1893/1. Fraknói Vilmos: Genealogiai és heraldikai közlemények a Vatikáni Levéltárból. Mellékletek II. Zsigmond király magyar kíséretének tagjai:.. Michael Orszagh de Guth miles Cenadiensis [Csanád] d[iocesis] imperatorius camerarius. Neje: Borbála. Patronus parochialium ecclesiarum sancti Nicolai de Chalya [Csálya, ma Ciala Románia, puszta Arad határában] Cenadiensis diocesis. et sancti. Johannis evangelistae. de Gwth Waradiensis diocesis.

(1436) Csejte és Jókó⁴ uradalmát kapta adományul. 1436-1437-ben a kunok bírása, 1437-ben aradi és csongrádi ispán volt, 1445-ben pedig a hét országos főkapitány egyike, majd ajtónállómester.⁵

Mátyás király 1458-ban az ország nádorává nevezte ki, 1505-ben mint zászlós úr jelen volt a rákosi országgyűlésen.⁶ Az 1484-ben, 74 éves korában elhunyt Mihály nádorként a legmagasabb méltóságot töltötte be a család tagjai közül. Vagyonát előnyös kontraktusokkal is gyarapította Így jött létre kölcsönös örökösödési szerződés 1510. március 23-án egyrészről Mihály fia Guthi Ország I. László (főlovászmester 1484-1493) és neje Maróthi Magdolna, továbbá gyermekei Mihály, Ferenc, János, Imre, másrészről Kompolthi János gyermekei között.⁷ 1482-ben Mátyás király a Hollókő várához tartozó Gyöngyös, Patha, Tarján, Alcsi, Fokorú, Szentiván, Százberek birtokokat adományozta Ország I. Lászlónak és atyjának Ország Mihálynak.

Miután a Kompolthi család 1522-ben kihalt, a Kompolthiak összes birtokát Ország I. László fia⁸, II. László örökölte. Ő a Mohács utáni években a Habsburgok pártjára állt, s ezt Ferdinánd tekintélyes birtokokkal honorálta. 1528-ban a hűtlenségbe esett Apaffy Ferenc birtokait, 1537-ben pedig Debrő várát és tartozékait kapta meg. 1532-ben aulicus, 1534-től királyi asztalnok, étékfogó-mester (magister dapiferorum, structorum regalium) 1536-ban Heves vármegye főispánja. 1544 –ben hunyt el. – Aulicusnak⁹, azaz udvarnoknak, udvari nemesnek, egykorú magyar szóval palotásnak egy 1532-ben írott missilis levelében nevezte magát.¹⁰

II. László 1544-ben bekövetkezett halála után a Kompolthi-javakat az 1535-ben született (tehát 1544-ben még kiskorú) fia, Ország Kristóf örökölte. Kristóf úrnak több testvérét ismerjük. Ország Ilona, aki Perényi Gáborhoz, Perényi Péter erdélyi vajda és koronaőr fiához ment feleségül. Péter úr szédületes karriert futott be. Atyja után az Abaúj vármegye örökös főispánja címet viselte, és már 20 éves korában felső-magyarországi főkapitány, 1554. november 5. – 1557. között tárnokmester, majd 1563. december 27-én országbíró lett. Ő fejezte be 1563-ban a sárospataki és a füzéri építését, amit még apja kezdett el. Életét a köszvény keserítette meg, ezért 1560-ban hazahívatta az általa Európa több egyetemén taníttatott Balsaráti Vitus Jánost, aki magánorvosa lett.

Jelleméről keveset tudunk, azt is Forgách Ferenc meglehetősen egyoldalú leírásából. Mint tudjuk, Forgách minden kortársáról előszeretettel gyűjtötte a rosszindulatú pletykákat, így Perényi Gáborról is. Rendkívül hatalomvágyónak és felettébb féltékenynek festi le. Társaságba soha nem engedte Ország Ilonát, még az ablakon sem engedte kinézni, és amikor egy ifjú nemes szerelemtől lángoló pillantásokat vetett rá, megmérgezte. Féltékenységeinek tulajdonították feleségeinek megmérgezését is. Azonnali halállal fenyegetve kényszerítette orvosát Balsaráti Vitus Jánost, hogy mérget keverjen és itassa meg azt feleségével, nehogy az halála után másé legyen. Az asszony megbetegedett, a lassú hatású méreg ereje hatott, s bár túlélte férjét,

⁴ Jókó ma Dobrá Voda, Nyitra megye. – Csejte ma Čachtice Nyitra megye, ma mindkettő Szlovákiában. Az adományozásról lásd Neumann Tibor: Felső-Tisza-vidéki nemesek a késő középkori Nyitra megyében. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 2007/4, 435.

⁵ Markó László: A magyar állam főméltóságai, szent Istvántól napjainkig. Helikon kiadó 2006. 244. o.

⁶ Jászay Pál: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után I. k. Hartleben, Pest, 1846. 156. Hivatkozik rá még: Nagy Iván: Magyarország családai. Pest, 8. k. 282.

⁷ OL. Magyar Kamara Archivuma (MKA) Neoregistrata Acta (NRA). E 148. 434: 18 , 434. 28. OL DL. 22011, 22012.

⁸ I. László felesége petrovinai Pekry Anna.

⁹ Az aulicusok feladatairól később írok. Annyit azonban le kell szögezmem, hogy ekkoriban minden komoly karrier udvari szolgálattal kezdődött. A tisztségről legújabbban Kubinyi András: A királyi udvar a késő középkori Magyarországon In: G Etényi Nóra, Horn Ildikó (szerk.) Idővel paloták...: Magyar udvari kultúra a 16 - 17. században, Balassi Kiadó, Budapest, 2005. 24.

¹⁰ 1532 október 7, Csejte. Státny Archív v Bratislave, pobocka Trnava, Magistrát mesta Trnava, missiles.

nem sokkal Perényi Gábor halála¹¹ után 1569-ben ő is elhunyt¹². Jelleméről keveset árulnak el forrásaink. Csak annyi bizonyos, hogy szerette a természetet, több kertet telepített, köztük a híres Gombos-kertet is. Mindezt Szikszay Fabricius Balázs a jeles prédikátor az özvegyről mondott gyászbeszédében hagyta ránk: „Otthona falai közül alig mozdult ki, ha ugyan nem kertjeit látogatta, amelyek a legszépségesebben és a gyönyörűségek minden fajtájával ékesen virultak.” A szavak hitelességében nincsen ookunk kételkedni.

A reformáció elkötelezett híveként Perényi Gábor a város plébániatemplomát is protestánssá tette. Természetesnek tarthatjuk, hogy itt, a Szent János templomban feleségével együtt temették el.¹³

Örök nyugalom azonban nem adatott nekik, mert az ellenreformáció győzelme után katonai célokra használták, majd tűzvész is pusztította. A 18. században helyreállították, de egy szemtanú beszámolója szerint sok régi sírkövet összetörtek, feldaraboltak, s részben felhasználták azokat az új padlózatához, mint például Ország Ilonáét, részben pedig kihordták törmelékként a templomból. Mindezek ellenére nem pusztult el teljesen minden síremlék. Perényi Gábor sírládájának fennmaradt két töredéke 1567-ből.

Másik testvére Ország Borbála nevét is megtartotta a történelem emlékezete. Első férje enyingi Török Ferenc akivel 1552 decemberében lépett házasságra. A Habsburg-udvar 97 forint. 60 dénár értékű ajándékkal kedveskedett az ifjú párnak.¹⁴ Ami még ennél is fontosabb, a házassággal Török Ferenc hozzájutott az Ország birtokokhoz, s így a Magyar Királyság leggazdagabb főura lett. Török Ferenc a reformáció felkent híveként sokféleképpen gúnyolta a Róma hűségén maradtakat. Egy alkalommal például udvari bolondját számárfüles kámzsába öltöztetve Szent Ferenc napján a ferencesek templomába öreg mise idején bebocsátotta a hívek s a barátok hátrányára, s mindezt a templom ajtajából tapsolva nézte. Mivel a barátokat bolondja által máskor is bosszantotta, I. Ferdinánd király maga elé idézte.¹⁵

Török Ferenc 1571. január 13-án Pápán bekövetkezett halála után Ország Borbálát 1573 január elején Eck, graf zu Salm und Neuburg vette nőül. Salm bécsi udvari kapcsolatainak köszönhetően emelkedett magyar arisztokráciában. 1548-ban kamarásként kísérte Ferdinánd királyt a magyar országgyűlésre, majd pozsonyi ispán és Pozsony várának kapitánya lett, végül 1560-tól 1574-ben bekövetkezett haláláig a császárvárost oltalmazó győri végvidék generálisaként szolgált.¹⁶ Végül Geszthy Ferencnek (1545 k. – 1595 május) nyújtotta kezét, 1580-ban. Geszthy Ország Borbálával Diósgyőrt kapta hozományul. A hasrmadik férj dunántúli kisbirtokos nemesi család sarja, aki részt vett a török elleni végvári harcokban, az 1577. november 11-i szikszói csatában már az alvezérek közt említik. Nem sokkal az esküvő után, 1581-ben Báthori István fejedelem hívására Erdélybe ment, s itt hamarosan fejedelmi tanácsos, majd országos főkapitány és Déva vára kapitánya lett. Báthori Zsigmond fejedelem bizalmas embere, az erdélyi „török-párt” elnémításában odaadó segítője. Az ő költségén jelent meg nyomtatásban a Heltai Gáspár magyar

¹¹ Perényi Gábor 1567 júniusában hunyt el.

¹² Ország Ilona Végrendelete 1568. pünkösdi havának második napján, Terebesen kelt. W 1623 Hoffinanz. Hungarn. Rote Nummer. 38. 1578. december, 135-138, 139-145.

¹³ Molnár Vera: Beszámoló a sárospataki gótikus templom 1964. évi ásatásáról. In: A Móra F. Múzeum évkönyve II. -1964-65. Szeged, 1966. 127, 130

¹⁴ W 1702 HHStA Hung. 44. fol.

¹⁵ 1557. október 16. Bécs. OL Filmtár 892. doboz. Győri káptalan magánlt. Cimeliotheca 2. N. 62.

¹⁶ Pálffy Géza Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: Történelmi Szemle 1997/ 2.

.bibliája után készült román nyelvű ótestamentum -fordítás Kíméletlen birtokszerző; a kortársak szerint megmérgezték.¹⁷

Ország Borbála életében a reformáció támogatása fontos szerepet játszott. Erre utal az a tény is, hogy szerepel Bornemisza Péter evangélikus püspök, a zseniális prédikátor és író egyik művének ajánlásában: *Enningi Töröc Istvánnak... Enningi Töröc Ferenc és ...Guthi Ország (!) Borbála asszony, először ... Töröc Ferencnek, most a néhai ... gróf Ecknek meghagyott özvegye fiának, Hunyad vármegye örök ispánjának Sempte 1578 pünkösöd tája kelettel.*¹⁸

Ez az ajánlás Bornemisza tiszteletének kinyilvánításán túl arra is utal, hogy az új házasság az előző házasság érvényességét csak részben oldotta fel.¹⁹

Az ajánlott könyv legfontosabb része *Az ördögi kísértetekről* szól, ez Bornemisza legismertebb műve, amely már megjelenése után nagy vihart kavart, legtöbb kortársa neheztelt rá és bolondnak tartotta. Lelkészársai is egyházi bírakként elítélték, Salm pedig 1579 elején a zord téli időben családostul kiutasította Semptéről.

Megemlítendők még Ország Borbála féltestvérei Losonczy Fruzsina (Báthori Miklós felesége) és Losonczy Anna (Ungnád Kristóf felesége), Balassa Bálintnak a szerelem költőjének múzsája.²⁰

Ország Kristóf pályája nem indult szerencsésen, mert korán elveszítette édesapját, Ország Lászlót. Anyja 1544 körül férjhez ment Losonczy Istvánhoz, Nógrád vármegye főispánjához a későbbi temesvári várkapitányhoz. Losonczy négy évig gyámja és mostohaapja lett Kristófnak, és gondozta örökségét, az óriási, több vármegyére kiterjedő Ország-birtokokat.

Kristóf 1548-ban érte el az akkori jogszokásoknak megfelelő nagykorúságot, s vált birtokai teljes jogú tulajdonosává. A jogi környezet megértéséhez fontosnak tartom, hogy Werbőczy Hármaskönyvének erre vonatkozó részletét teljes terjedelmében közöljem.²¹

¹⁷ Veress Endre: Geszthy .Ferencz várkapitány. Déva, 1898.

¹⁸ A mű teljes címe: Negyedec resze az evangeliomokbol es az epistolakbol valo tanvsagoknac, mellyeket a keresztyeneknek gyülekezetibe szoktac predikalni minden ünnep nap. Kit az Wr Iesvsnac Lelke által az együgyü keresztyeneknek iduösseges epületekre ira Bornemisza Peter. – [2] (Predicaciok nagy soc czodalatos kisirtetekről.) Sempteröl 1578 RMK I 146

¹⁹ Péter Katalin Házassághalmozók. Előkelő nők házasságai a kora újkori Magyarországon. In: Rubiconline 2008/5

²⁰ Losonczy Annáról lásd Eckhardt Sándor: Balassi tanulmányok Akadémia kiadó Budapest 1972.

²¹ Werbőczy István Hármaskönyve. Ford. jogi műszótárral és részletes tárgymutatóval ellátta Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Budapest, MTA, 466. Első rész 111 czim : A gyermekek törvényes és nem törvényes koráról és azok ügyvéd- vallásáról

Mivel a báró urak, mágnások és nemesek elhunytával és ez árnyékvilágból való kiköltözésével magzatai és gyermekeik gyakran gyöngye és nem törvényes korban szoktak hátramaradni, és méltán s joggal mások gyámsága, nevelése és oltalma alá kénytelenek jutni: azért ezeknek a gyermekeknek gyámságáról és neveléséről is szükségképen kell értekezmem.

1. § Mielőtt azonban magáról a gyámságról írnék, ama gyermekek életkorairól kell valamit mondanom.

2. § A hol tudnunk kell, hogy a gyermekek közül némelyek teljes, mások nem teljeskoruak. Teljeskoruak: a férfineműek mikor huszonnégyszáz évesek; a nőneműek pedig, mai szokás szerint, a mikor tizenhat évesek.

3. § Nem teljeskoruak pedig azok, a kik az ilyen teljes koron alul élnek éveiket; és ezek közül némelyek törvényes, mások pedig nem törvényes koruak. Törvényes koruak (a kiket serdülteknek mondunk) a férfi- és nőneműek egyaránt ebben a mi időnkben, a mikor tizenkét évesek.

4. § Noha régi szokásunk értelmében a férfineműeket tizenegyedik, a nőneműeket pedig tizenkettedik évükben mondják törvényes koruaknak.

1549 október 26.-napján Országgh Kristófnak panaszt kellett emelnie Nádasdy Tamás országbíró előtt, Dobó István és Dormány Kristóf alispán ellen. Szerinte Dobó, Tar, Jobbágy, Domoszló, Szentjakab, Karácsond, Eörs, Visonta és Nánávára községekben Dormány Kristóf alispánnal, és 100 lovas segítségével nemcsak az ő barmait hajtatta el, hanem jobbágyságait is kimondhatatlanul exequálta.²²

Ezzel az üggyel kapcsolatban királyi leirat is érkezett az egri várnagyokhoz, melyben I. Ferdinánd utasította Dobót és Dormány Kristófot, hogy tartózkodjanak a túllépésektől.²³

Ez a levél is alátámasztja azt, hogy Kristóf, Heves vármegyében fekvő, roppant nagyságú javainak (Nána, Sirok Oroszlánkő, Boldogkővára) irányítását már átvette és Losonczy István gondnoksága ezáltal megszűnt.²⁴

Még ezt megelőzően az 1548-as évben, apai nagynénje Bánffy Istvánné Országgh Magdolna²⁵ örökösödési pert indított Nádasdy Tamás országbíró előtt Kristóf ellen a hatalmas vagyon felosztásáért.²⁶ Részét

5. § Azért hívják vagy mondják pedig törvényes korúaknak, mivel már másokkal szemben perbe szállhatnak és pert indíthatnak. Mindazokat pedig, kik ezen alul élők éveiket, nem törvényes korúaknak mondjuk.

6. § Ámbár tehát a régiek gyakorlata és szokása szerint a férfineműek tizenéves korukban kezdetek ügyvédek vallani, mind a mellett, a mi időnkben és mai gyakorlat szerint, tizenkét éves korukban általában ügyvédek vallhatnak, tizenhatodik évükben pedig adósságok iránt és zálog címén, tizenhét évükben meg arany- és ezüst- és egyéb ingó vagyonukról bevallást tehetnek; végre huszonegy éves korukban összes fekvő jószágait és bármiféle birtokjogaikat teljes hatalommal eladhatják, elcserélhetik és bármi czímen akarják, elidegenítheti, megtartván mégis mindenkor mindenben a fekvő jószágok és birtokjogok eladására és elidegenítésére nézve főntebb megírt föltételeket.

7. § A leányok pedig ugyancsak születésük tizenkettedik évében ügyvédek vallhatnak, tizenhetedik évükben adósságok és zálogjogok, arany és ezüst meg más ingó vagyon iránt felelhetnek: tizenhatodik esztendejükben pedig negyedeik, hitbéreik és mindennemű más jogaikról is, még azokról is, melyeket birtokban adtak ki nekik, az előbb említett módon s főntebb magyarázott feltételek alatt bevallásokat tehetnek és tetszésük szerint rendelkezhetnek.

8. § Csakhogy a hajadon és főképen az idegenek gyámsága alá helyezett leányokat valamely bevallásra, melyet tizenhatodik évükben vagy azon túl is tesznek, erővel ne kényszerítsék. Mert ilyen módon az efféle kikényszerített bevallást férjhez adásuk után egyszerűen visszavonhatják és megmáshíthatják: mivel bizonyos, hogy akkor még önjoguk nem voltak, azaz saját hatalmuk alatt nem állottak.

²² OL.Magyar Kamara Archívuma (MKA) Neoregistrata Acta (NRA). E 148. 805. sz. 41.

²³ Castellani arcium Somos et Orozlankew – Propria auctorita tritulari fecerunt. Dobó István számadása

²⁴ Szederkényi Nándor: Heves Vármegye Története Tizenötödik fejezet, V. bekezdés

²⁵ Országgh Imrének neje Homonnay Ágnestől három leánya született: Krisztina, Orsolya és Magdolna, aki Bánffy István felesége lett..

²⁶ Werbőczy István i.m. Első rész 17. czim. Kiket értünk az örökösök és maradékok alatt és mely fekvő jószágok illetik a fiágot egyedül és melyek mind kettőt

Egyébiránt mivel az elkezdett tárgyat (a hűtlenségnek és főbenjáró ítéletnek e helyen közbejött és szükségessé vált magyarázata és megkülönböztetése miatt) félbeszakítottam, ugyanazért visszatérve a királyi adományok világosabb fejtegetésére és mindenekelőtt ezt a záradékot "sine haerede decedentium vel in semine deficientium" vagyis "örökösök nélkül elhunytaknak vagy magvaszakadtaknak" magyarázván:

1. § Meg kell jegyeznünk, hogy ámbár maradékok neve alatt mindazokat értjük, kiknek atyjuk vagy anyjuk után törvény szerint örökölniök kell, beleértve az utószülötteket is, akár férfiak, akár nők legyenek azok; ivadékok nevével pedig már a megszületett fiukat és leányokat jeleljük, az utószülöttek kizárásával; gyermekeknek pedig mind a fiukat, mind a leányokat, mind pedig a fiu és leánydédunokákat mondjuk, mindazonáltal országunk régi és meggyökeresedett szokása szerint örökösök alatt egyedül a törvényes fiaikat értjük, kik az atyai jogokban örökölni szoktak.

2. § Ámbár abban az esetben, ha az atyai vagy anyai fekvő jószágok és birtokjogok mind a két ágat, tudniillik úgy a fiúkat, mint a leányokat illetik, az "örökös" nevet (jóllehet nem valódi értelemben) a leányok is viselhetik. Minthogy tehát a leányok nem

követelte mindazon javakból, amelyek mindkét nemre harmadolandók voltak, amelyek pedig fiúi ágon voltak örökölhetőek, azokból a leánynegyed (puellaris quartalitia) s az anyai ágon volt jegyajándékot, s a hozományt (res paraphernalis) kívánta kiadatni.²⁷

Az így peressé vált birtokok a következők voltak: Tar, Nána, Sirok, Oroszlánkő s járulékos községeik, Fegyvernek, Verpelét, Gyöngyös, Pata, Pásztó részirtokok Heves vármegyében, továbbá Csejte, Tapolcsány, Surány, Jókő Nyitra vármegyében, Szomolyán, Modor, Pozsony vármegyében, Hollókő, Tamás, Szécsény, Losonc Nógrád vármegyében, Gút Szabolcs vármegyében, Ványa Bihar vármegyében, Kebli, Sümeg, Visk, Rimaszombat, Szemeréd Hont vármegyében.²⁸

A per 1560-ban dőlt el Bánffyné javára. Kristóf, más eszköze nem lévén, ellenszegült a végrehajtásnak²⁹

A per, a kor elterjedt szokása szerint később megegyezéssel fejeződött be, mégpedig úgy, hogy Bánffy Istvánné Ország Magdolna, anyja hozománya fejében s perköltséggént 14 ezer forintot, valamint Pozsony vármegyében 200 jobbággal Szomolyán várát kapta Ország Kristóftól.

Egy dolgot azonban biztosnak tartok, a kiegyezést maga Kristóf kezdeményezte, főleg azért, hogy birtokviszonyait rendezve, intézkedési joga a jövőben biztosítva legyen.

Hogy miért választotta ezt a rá nézve hátrányos módját a megegyezésnek Kristóf, nem tudjuk. Talán azért döntött úgy, mert bár ráfizetéssel, de így magának tudhatta Sirok várát amelyet ellenkező esetben Bánffynénak ítélték volna.³⁰

1563. március 3.-án I. Ferdinánd királytól Csejte várát kivéve, amely birtokai központja volt, összes javaira nézve királyi beleegyezéssel szabad végrendelkezési jogot szerzett magának arra az esetre, ha fiú örökös nélkül halna meg.³¹

részesednek minden atyai jószágban és jogban, ugyanazért helyesen nem örökösöknek, hanem inkább maradékoknak nevezzük őket.

3. § És nem abban az értelemben mondom, hogy maradékoknak nevezik, mintha az atyai jogok közönségesen és mindenkor reájok háramlanának, hanem a vérség tovább terjedése tekintetéből és azokban az esetekben, midőn az atyai és anyai jószágokban törvényesen örökösödnek.

4. § Mert a leány- és fiágot egyaránt csak az apai és anyai pénzen vásárolt és szerzett, ezenfelül a megölt nemes ember díjába adott és lekötött, valamint a leánynegyed címén, vagyis a leánynegyed kiadása és megtérítése fejében örökre, vagy ideiglenesen átruházott birtokjogok illetik, csakhogy a leánynegyednek ily örökjoggal való átruházása ne legyen a fiútestvérek vagy egyéb törvényes utódok sérelmére: továbbá azok a birtokjogok is, melyekben a királyi felség hajadonokat vagy asszonyokat (de a nemzetségi atyafiak sérelme nélkül) mindkét ágra nézve igaz örökösökké fiúsított.

5. § Minden egyéb bármikép szerzett birtokjog pedig egyedül a fiágot illeti.

6. § És ezt a kifejezetést "apai vagy anyai pénzen vásárolt" készakarva használtam; mert a fiútestvérek pénzén szerzett fekvő jószágokban és birtokjogokban a hajadonoknak vagy asszonyoknak, tudniillik azok nővéreinek semmi részesedési joguk sem lehet s a nők oldalágon nem is örökösödhetnek vagy részesedhetnek, hanem egyedül az apai jogokból követelhetnek maguknak vagy megfelelő részt, az imént felsorolt esetekben, vagy pedig leánynegyed.

7. § Készakarva mondom ugyancsak ezt is: "mind a két ágra nézve". Mert abban az esetben, ha a királyi felség az apa vagy akár a fivér jogaiban is (ha a fivérnek örökösei nincsenek s a fiúsításba beleegyezik) egyszerűen, tudniillik nem iktatván be a fiúsító levélbe "mind a két ágat", fiúsított valamely hajadont vagy asszonyt igazi örökössé és fiúutóddá: akkor az asszony halálával az ilyen birtokjogok csupán a fiakra (ha ilyenek maradtak utána), különben pedig ismét a királyi fiscusra háramlanak és leányai csupán az ő negyedükkel, mely azokból az ország szokása szerint részükre jár, tartoznak megelégedni.

²⁷ Szederkényi Nándor: Heves Vármegye Története, Érseki Lyceum, Eger, 1890. Tizenötödik Fejezet V. bekezdés

²⁸ OL. Magyar kamara Archívuma (MKA) Neoregstrata Acta (NRA) E. 148. cs. 522. sz. 48.

²⁹ OL. Magyar Kamara Archívuma (MKA) Neoregstrata Acta (NRA). E 148. 617. cs. 26. sz.

³⁰ Ha feltevésem helyes, akkor ez komoly bizonyítéka annak, hogy Kristófnak nagyon kedves volt Sirok vára.

Országgh Kristóf mostohaapja Losonczy István Temesvár feladását követő tragikus halála után a várbirtokokkal együtt rászállt a nógrádi főispánság.³² Így tehát, mivel édesapja Országgh László Heves vármegye főispánja volt tőle a Heves vármegyei főispánságot míg Losonczytól a Nógrád vármegyei főispánságot örökölte. Így vált 1549 és 1552 között Heves vármegye legnagyobb birtokosává Országgh Kristóf, aki 7 felvidéki vármegyében tíz várhoz 147 községben 476 628 kataszteri holdnyi birtokot uralt. Hevesben pedig 22 jobbágyfalu ezekben 214 jobbágyporta szolgált neki.³³ Bár Kristófnak, mint Nógrád és Heves vármegyék főispánjának, királyi pohárnoknak (pincernarius) és később 1567. július 29. napjától országbírónak³⁴ székhelye, és birtokainak központja Csejte vára volt, kedvelt tartózkodási helyének Heves vármegyei birtokainak központját Sirok várát tarthatjuk. Sirokba hozta fiatal feleségét is, a szigetvári hős Zrínyi Miklós legidősebb leányát. (Egyes írások szerint a szigetvári hős nővére, de ez hitelt nem érdemlő, mivel Zrínyi Miklós nővére, akit ugyancsak Ilonának hívtak, a Zrínyi családfa szerint 1561-ben elhalálozott és első házassága 1527-ben Tahy Ferencsel kötött. Tehát már csak az időbeli összeférhetetlenség miatt sem lehetséges ez a feltételezés.) Házassága ügyében azt kérte a nádortól Nádasdy Tamástól, hogy járjon közben érdekében Zrínyi Miklós horvát- szlavón- dalmát bánnál. 1555 augusztus 4. napján kelt levelében így írt: „Azért énnékem az volna akaratom hogy ha ő kegyelmessége Bán uram [Zrínyi Miklós bánG az ő kegyelmessége leányit [Zrínyi Ilonát] nekem adna, azt akarnám elvenni, azért te kegyelmedet kérem mint énnékem uramat hogy ez dologban te kegyelmednek mi tetszik te kegyelmed énnékem írja meg: én pedig te kegyelmednek az én örökre való szolgálatomat ajánlom. Mert énnékem isten után te kegyelmed vagyon minden bizodalmam.”³⁵ Guthi Országgh Kristóf tudta azt is hogy nagynénje Országgh Magdolna férjét Bánffy Istvánt mennyire kedveli Zrínyi, ezért Bánffyt, mint közel való atyafiát kérte meg arra, hogy Zrínyi Ilona kezét megkérje. Bánffy István szívesen tett eleget a megtisztelő kérésnek, és el is ment Zrínyi Miklóshoz, viszont ahogyan maga Zrínyi írja, döntő választ még ez alkalommal nem adott.³⁶ Bánffy István ezt követően a részleteket megbeszélte Országgh Kristóffal és megegyeztek mindenben. Majd Székely Lukáccsal, Enyingi Török Ferencsel³⁷ újra megjelent Zrínyinél és megtörtént a kor szokásainak megfelelő leánykérés. Mivel mind Zrínyi Miklós, mind lánya Ilona igenlő választ adott a kérőknek, ez alkalommal már a gyűrűváltás is megtörtént. Maga Zrínyi írta Nádasdy Tamásnak 1555. szeptember 2. napján kelt levelében, hogy ezen a napon ígérte oda leányát Guti Országgh Kristófnak, miután a kérők a jeggyűrűt is magukkal hozták.³⁸

³¹ Br. Mednyánszky Alajos okmánygyűjteménye, 115. sz. Hivatkozik erre Jedlicska Pál: Kiskárpáti emlékek Éleskőtől-Vágújhelyig c. hely és művelődéstörténeti tanulmányában. Érseki Lyceum Könyvnyomdája, Eger, 1891. 505-506.o.

³² Istvánffy Miklós: Magyarok dolgairól írt históriája, Tállyai Pál XVII. századi fordításában 13-24. könyv Benits Péter szerkesztésében, 18. könyv 194. oldal Balassi kiadó Budapest 2003.

³³ Hofkammerarchiv (Wien) HU fasc. 15. 1566. aug. Fol. 6-9. Domini Christophori Orszagh bonorum suorum descriptio.

³⁴ Az Alsólindvai Bánffy nemzetség naplója címmel közölte Sélyei Elek a Tudománystárban 1841-ben. (Új folyam IX. 252. és 321. l.) 323. o.

³⁵ MOL E 185 24.454 magyar nyelvű missilis levél manu propria

³⁶ Barabás Samu: Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok. Magyar Tudományos Akadémia kiadványa Budapest 1899. Zrínyi Miklós levele Nádasdyhoz 1555. augusztus 7. Hivatkozik erre a levélre Takáts Sándor: Magyar Nagyasszonyok c. munkájában.

³⁷ Mint már említettem, Enyingi Török Ferenc, Kristóf húgának Országgh Borbálának férje volt.

³⁸ Barabás Samu: Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok. Magyar Tudományos Akadémia kiadványa Budapest 1899.

A mindössze 14 éves Zrínyi Ilonát (1546 február 11- 1578. július 08.) Országh Kristóf 1560. január 7. napján veszi nőül Csáktornyan.³⁹

Zrínyi többször is "kedves fiam" megszólítással tisztelte meg leveleiben Kristófot, aki bizonyára azzal szolgált rá erre a megbecsülésre, hogy huszárcapitányként többször is kitüntette magát a török elleni harcokban.

Az uralkodó I. Ferdinánd, akárcsak II. Lajos, több ifjú magyar arisztokratát fogadott szolgálatába, akiket aulicus-nak neveztek.

Sokféle feladatot láttak el, közülük a legfontosabbak közé tartozott az uralkodói kíséret ellátása, vagyis meghatározott számú huszárral kellett felvonulniuk a jelesebb udvari vagy német birodalmi és csehországi rendezvényekre. Számukra a lovasok kiállítása nem okozott különösebb nehézséget, hiszen őket familiárisaik vagy a törökellenes végeken szolgáló huszárcapitányok segítségével könnyűszerrel felfogadhatták.

A magyar huszárok az osztrák területeken gyorsan ismertségre tettek szert, így 1551-1552 fordulóján már egy különleges megbízatást is kiérdemeltek. A Spanyolországból ekkor hazatérő Miksa főherceget és egy vele együtt érkező látványosságot, egy indiai elefántot, többek között ők kísérelték nagy pompával Genovából Bécsbe.

A magyar nemesi díszöltözetben⁴⁰ huszáraikkal felvonuló ifjú magyar arisztokraták között ott találjuk Országh Kristófot is, a Habsburg- udvartartás tagjaként.⁴¹

1563-ben II. Miksa koronázásán 75 díszesen öltözött lovast állított ki, nagy feltűnést keltve ezzel a résztvevők körében.⁴² Ferdinánd király meglehetősen kedvelte Országh Kristófot, hiszen nemcsak több udvari méltósággal tüntette ki, hanem jelentős adományokban is részesítette őt, s több levelet is intézett hozzá.

Országh Kristóf példája szépen mintázza azt a tényt, hogy az uralkodói udvar idegenbe kerülése és az ezzel járó tekintélyes magyar pozíciócsökkenés ellenére sem veszítette el a magyar főnemesség számára jelentőségét. Bécs a Magyar Királyság „második fővárosa” és központi igazgatásának centruma lett, míg a Habsburg- udvar a magyar politikai elit számára a legfontosabb kommunikációs és integrációs csomóponttá vált, miközben ugyanezt a feladatkört magyar szempontból és a nemesség nagyobb része számára az országgyűlések és a koronázások színhelye Pozsony vette át.

A magyar arisztokrácia első vonalába tartozó családok pozíciójuk megtartásához így nem mellőzhették az udvari szolgálatot. Így a középkorhoz hasonlóan a homo novus-ok egy része a XVI. században is az udvari szolgálatoknak köszönhette felemelkedését. A Habsburg- udvarban nem szolgált magyar főméltóságok közül többeknek, mint például ecsedi Báthory Andrásnak vagy Bánffy István országbírónak testvérei vagy gyermekei szintén a Habsburg- udvarban szolgáltak, ugyanez az udvarban tisztséget viselők, mint a Balassiak, Nyáriak, Perényiek, Thurzók, és Zrínyiek rokonaira természetesen még inkább igaz volt. A kiváló udvari kapcsolatokkal rendelkező szigetvári hős Zrínyi Miklós hét leányát kizárólag a bécsi udvarban szolgáló magyar nagyurak vettek feleségül. Köztük találhatjuk az Udvari- és Magyar Kamara- elnökök

³⁹ Zrínyi Miklós 1559. november 27.-én kelt levelében meghívja Nádasdy tamás nádort és családját leányának Ilonának és Országh Kristófnak leendő menyegzőjére. Barabás Samu: Zrínyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó levelek és okiratok. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1899.

⁴⁰ F. Dózsa Katalin: A magyar nemesi viselet mint udvari díszruha. In: Császár és király. Kiállítási katalógus. Collegium Hungaricum – Österreichische Nationalbibliothek, Bécs, 2001. 23-24..

⁴¹ 1552 október 7. Szomolyán. Státny Archív v Bratislave, pobočka Trnava, Magistrát mesta Trnava, missiles.

⁴² Az 1563. évi pozsonyi koronázó országgyűlésre fölvonult lovas bandériumok mustrajegyzéke . Nyomtatott kiadása: Listhius, Joannes, Commentariolus de coronatione Maximilian II., in Bel, Mathias, Adparatus ad historiam Hungariae, posonii, 1735, 304-305.

(Thurzó Ferenc és Thurzó II. Elek) mellett a magyar királyi étekfogó mestert (Battyány Boldizsár) és (Ország Kristóf).országbíró ist⁴³

Ország Kristóf, az 1560. évben I. Ferdinánd királytól új adományként kapta többek között: Nána, Sirok, Oroszlánkő, Tar, heves, fegyvernek, Ványa városokat Saár, Roff falukat, Patha, Tarján, Szászberek városok felét, Gyöngyösön, Fokorón, Szentivánon bizonyos birtokrészeket.⁴⁴

A török 1552. évi hadjárata után Nádasdy Tamás nádor a törökök elleni védekezés fontos pontjaként a Királyság és a Hódoltság határain kiépítendő végvári vonalat jelölte meg.

A végvárrendszer kiépítéséről, és a meglévő, de elhanyagolt várak korszerűsítéséről I. Ferdinánd a gönci részleges országgyűlésen hozott törvényekben rendelkezett. A 11. cikkely leszögezte: A véghelyeken lévő várakról a király gondoskodik.”⁴⁵ A végvárrendszer kiépítése sürgőssé vált Buda, és az ország középső részének török kézre kerülése után. A végvárrendszer kiépítése illetve megerősítése az Udvari Haditanács megalakulása, 1556 után gyorsult fel és nyert szervezett formát. Ez még jobban fokozódott a Drinápolyi béke megkötése (1568) után. A Habsburg kormányzat igyekezett jól védhető, átjárhatatlan határokat kialakítani. A természet adta lehetőségeket is figyelembe vették, és kihasználták a védekezésben. A költségeket a Királyságon túl az osztrák örökös tartományok, és más osztrák területek, Ferdinánd császárrá koronázása után a német fejedelmek adójából és az ún. prágai segítségből fedezték.

A magyar nagybirtokos nemesség is érdekelt volt a végvár vonal kiépülésében, mert a királynak még a fent említett támogatásokon felül sem volt elegendő pénze hogy megfelelő mértékben helyreállítsa a meglévőket, és építtessen új várakat. Ezért a nemesség tagjai mivel saját javaikat is veszélyben érezték- önnön érdekeiket felismerve, nagy összegeket költve igencsak kivették a részüket a várépítésből. Ezzel pedig mind maguknak, mind az egész országnak jót tettek.

A 16. század közepe táján a fokozódó török veszély miatt megnövekedett a s katonai jelentősége is. Az ország védelmét mindenhol, így az északkeleti régióban is újra kellett szervezni. Miként az egész országban, itt sem álltak megfelelő várak, amelyek a védelmet el tudták volna látni. Így a kis magánvárakra, és a hirtelen, hevenyészve megerősített épületekre (kolostorokra, udvarházakra, templomokra) hárult a védelem gígaszi feladata. A kis és korszerűtlen várak védőerege is gyenge minőségű, rosszul felszerelt volt. A várak védelmének gerincét a külföldi zsoldosok, és a magyar könnyűlovas huszárok képezték.

Azok a földesurak, akiknek a tulajdonában ezek a várak voltak, megfelelő jövedelem híján nem tudták a védők zsoldját fizetni, így 1541 után fokozatosan az uralkodóra hárították a védelem költségeinek egyre nagyobb részét. Már az 1543/7 és 1547/16-os törvénycikkekben elrendelték, hogy a védőseregek zsoldját az uralkodó fizeti a magánvárakban is, vagy a király átveszi a várakat.⁴⁶

Ugyanakkor a magánszemélyeknek megtiltották a várak építését, sőt többet le is romboltattak, ugyanis a válságos helyzetet kihasználva rablók fészkeivé váltak ezek a kisebb fontosságú erősségek.

A várak megerősítésére az udvar külföldi, elsősorban olasz és német hadmérnököket hívott az országba, akik közül többen az európai élvonalba tartoztak, Alessandro da Vedano, Nicola da Milano (Eger) Francesco Ferrabosco, Paolo Mirandola, Ottavio Baldigara nevét érdemes megemlíteni. A várak építéséhez szakképzett kőművesekre volt szükség, akiket Itáliában vagy a Német Birodalomban toboroztak. Emellett robotmunkára is szükség volt, ennek mértékét az országgyűlések törvényben szabályozták, gyakran még a török hódoltság területéről is az építkezéshez rendelték a jobbágyságot.

⁴³ Pálffy G. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században , História MTA Történelemtudományi Intézete Budapest 2011. 1-38.

⁴⁴ OL. Magyar Kamara Archivuma (MKA) Neoregistrata Acta (NRA). E 148. 402:31.

⁴⁵ Corpus Juris Hungarici I. Ferdinánd 1555 évi dekrétumai 389.

⁴⁶ Corpus Juris Hungarici, Magyar törvénytár 1000-1895 Milleniumi emlékkiadás, Budapest Franklin- Társulat Magyar irodalmi intézet és könyvnyomda 1900: I. Ferdinánd 1555. évi dekrétumai 389.

A várak kapitányai általában azok a földesurak voltak, akiknek birtokait az adott végvár védte, (Ez természetesen nem homályosítja hősiessé helytállásuk értékét, elég ha Losonczy Istvánra vagy Zrínyi Miklóstra gondolunk.

A végvárrendszer szerkezete úgy épült fel, hogy a fontosabb, elsőrendű erődök, mint Eger, amelyek a stratégiai fontos helyeken több vármegyéni részt védtek, több kisebb erősség, úgynevezett másodrendű várak gyűrűje fogott közre. Ilyen volt például Eger esetében: Sirok, Szarvaskő és Cserépvár.

Támadás esetén ezek a kisebb várak néhány napig feltartóztathatták a török sereget, hogy a központi erősség felkészülhessen a küzdelemre, és a felmentő sereg felkészülhessen a segítségnyújtásra. A portyázó ellenséget ezekből a kisebb erősségekből kísérték figyelemmel, és alkalomadtán innen kicsapva támadták meg. A végvár elsősorban támaszpont, ahonnan a védők az ellenséget folyamatosan figyelték, alkalmanként mélyen a hátszágig portyázva állandó nyomás alatt tartották.

A végvár működése akkor volt sikeres, ha a katonaság a portyákkal a harcok színterét az ellenség területére tudta áthelyezni, ezzel a várak ellátása szempontjából elengedhetetlen falvak békéjét biztosították.⁴⁷

A XVI. század második felében Sirok vára a török- magyar határvidéken feküdt. A várat a törökök formálisan 1550-ben is a hatvani szandzsákhhoz sorolták, sőt 1570-től külön kerület központjaként (Náhiye Siroka) tüntették fel az adóösszeírásokban,⁴⁸ noha a vár ekkor még magyar kézen volt.

Országgh Kristóf, mint a vár tulajdonosa a gönci határozat értelmében elrendelt korszerűsítési és átépítési munkálatoknak maradéktalanul eleget tett.

Először a vár korai magját képező felsővárat korszerűsítette, mivel a magyarországi kővárak, némely kivételtől eltekintve, a tatárjárás után épültek, ahogyan Sirok várának korai magja is.

A vár tornyai magasak és karcsúak voltak, kimagasodtak a falsíkból, de karcsúságuk miatt csak kis létszámú védő fért el bennük.

A XIV-XV. század körül fokozatosan elterjedő puszkapor és ostromágyú megjelenése jelentősen megváltoztatta a várak arculatát. A magas falak és a karcsú tornyok már nem tudtak ellenállni az ágyúkkal felszerelt ostromlóknak, ezért a várszerkezetet jelentős átalakításnak kellett alávetni. Ezt tette Országgh Kristóf is Sirokon. A karcsú vékony falú, magas tornyokat, zömökebb, vastagabb falú, az ostromágyúk rombolásával szemben ellenállóbb tornyokra cserélte. Országgh Kristóf az 1561.-évben az úgynevezett felsővár korszerűsítése mellett, illetve azzal párhuzamosan, a felsővár külső védelmi övére kiépíttette az ún. alsóvárat.

A XVI. század legmodernebbnek számító építési technikáját alkalmazta az alsóvár kiépítésénél.

Az ekkor beköszöntő hadügyi forradalom során korszerűsítették a tüzérséget. Az ágyúk aktívabb alkalmazása a védelemben szükségszerűvé tette a tüzérség bástyákban való elhelyezését, a bástyák méreteinek növelését. A kis alapterületű régi bástyákban ugyanis egyszerűen nem fért el az üteg és a védőhad a tüzérséggel együtt. Ezért a bástyák lettek a vár legjobban átalakult és legfontosabb részei.

Ezt a szempontot figyelembe véve Kristóf itáliai mintára építtette meg a három úgynevezett ó-olasz bástyát. A siroki vár alsóvárának ó-olasz bástyái még szabálytalan alaprajzúak voltak, mert az építkezésnél figyelembe kellett venni a természetes sziklafelszín által biztosított talajviszonyokat is.

Ennek az építkezésnek az emlékére helyeztette el azt a süttői vörös márvány emléktáblát az alsó vár lovas kapuja felett, amelyet még Bél Mátyás és Rómer Flóris is látott.

Általuk ismerhetjük ennek az emléktáblának a szövegét, mert ez már napjainkra teljesen megsemmisült, a kétszeres farkasveremmel erősített, ellensúlyos billenőhidas kapuval együtt.

Az emléktáblán ezen felirat állt:

⁴⁷ Szántó Imre: A végvári rendszer kiépülése és fénykora Magyarországon. 37.

⁴⁸ Bayerle Gusztáv: A hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből, Hatvani Lajos Múzeum Füzetei 14. 1998 273.

MAGNIFICUS DOMINUS CRISTOPHORUS ORSZAGH DE GUTH CO. NEUGRAD. AC. S. CAES. MTTIS PINCERNA. 1561.⁴⁹

(NAGYMÉLTÓSÁGÚ ÚR GUTHY ORSZÁGH KRISTÓF NÓGRÁDI FŐISPÁN ÉS A SZENT CSÁSZÁR ÖFELSÉGÉNEK POHÁRNOKMESTERE. 1561.)

Országgh Kristóf elvitathatatlan érdeme, hogy a megerősített Sirok is beépülhetett a végvári rendszerbe, mint Eger legerősebb elővára Cserép és Szarvaskő vár mellett.

Különösen jelentős szerepe volt azért, mert a hódoltság peremvonalán állt, és közvetlen harcérintkezésben állt a törökkel. A Tarna völgyének kizárólag ez a vár biztosított védelmet.

A siroki vár Országgh Kristóf birtoklása idején élte fénykorát. A vár tulajdonosának érdemeit nem kisebbíti az a tény sem, hogy javarészt több megyére kiterjedő óriási felvidéki birtokain tartózkodott, nevezetesen Csejte várában. Ebben osztályos társai példáját követte.

Országgh Kristóf vallását tekintve Kálvin elveit vallotta. Édesanyja Pekry Anna ellenben buzgó katolikus volt, így leánytestvérei Borbála, és Ilona is szintén katolikus neveltetésben részesültek, viszont Országgh Borbála enyingi Török Ferencsel történő házasságkötése után maga is a protestáns hit követője lett. Ebben valószínűleg nagy szerepe volt Országgh Kristófnak, akit még I. Ferdinánd király sem volt képes rábírní arra hogy megmaradjon ősei vallásában, hiába intette több levélben is kedvelt hívét, Országgh Kristófot, hogy ne hagyja ott ősei hitét.⁵⁰

Mind Országgh Kristófot, mint hűgait szoros ismeretség és meleg barátság fűzte a jeles tollú Bornemissza Péterhez, aki nemcsak többször megfordult az Országgh- család körében, de prédikált is nekik, sőt, mint említettem, egyik legfontosabb munkáját is nekik ajánlotta.

Talán a vallásbéli különbség is közrejátszott abban, hogy Forgách Ferenc (1530-1577) emlékirataiban a végsőkig elmarasztalóan írt Kristóf úrról: „Országgh Kristóf alig serdült ifjúvá, egészségét a sok alvással, lustálkodással, kicsapongással és dőzsöléssel máris aláásta, majd kezére-lábára megbénult, és fiatal fejjel, családja utolsó tagjaként hunyt ki.”⁵¹

Takáts Sándor a korszak egyik legjobb ismerője sokkal kedvezőbb véleményt fogalmazott meg: „ki tudja milyen szép jövő várt volna Országgh Kristófra, ha 1567. október 19.-én váratlanul meg nem hal. Alig volt még 32 éves.

Özvegye: Zrínyi Ilona szomorú hangon írogatta ismerőseinek és rokonainak a temetőre hívó leveleket⁵², melyekben szép magyarsággal panaszolta, hogy "Az Úristen mily nagy keserűséggel látogatta meg."⁵³ A temetésre november 2-án került sor Csejtén, abban az erődtemplomban, amelynek az Országgh család volt patrónusa. Országgh Kristóf nagy temetést kapott, ahol az ország színe- java képviseltette magát, és gyászolták őt akivel magva szakadt férfiágon az Országgh nemzetségnek.

Napjainkban a templom szentélyében, a főoltártól jobbra található vörös márvány síremlékének fedőlapja, amelyet 1891-ben helyezett a falba revisnyei Reviczky Bertalan plébános.

⁴⁹ Azaz, feloldva a rövidítéseket : MAGNIFICUS DOMINUS CRISTOPHORUS ORSZAGH DE GUTH [comes] Comitatus NEUGRADIensis AC Sacrae CAESareae Maiestatis PINCERNArum magister 1561.

⁵⁰ Takáts Sándor: Bánffyné Guthi Országgh Magdolna. In: Régi magyar asszonyok. A Élet Könyvei, Budapest, 1914, 1-29.

⁵¹ Forgách Ferenc: Emlékirat (Borzsák István fordításában) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1982. 332.

⁵² Zrínyi Ilona, Guthi Országgh Kristóf özvegye temetésre hívó levele. Csejte 1567. okt. 21. Nagyszombat Városi Levéltár Régi Magyar Nyelvi Emlékek II. k. 2.r.201. 1.

⁵³ Takáts Sándor: Régi magyar nagyasszonyok, 128.

A faragvány Országgh páncélos gisant⁵⁴ alakját jeleníti meg, kezében lobogót tart lábainál az Országghok címere látható. A lapot a következő felirat szegélyezi:

HIC IACET SPECTABILIS AC MAGNIFICUS DNS OLIM COMES CHRISTOPHORUS ORZAGH DE GUTH JUDEX CURIAE AC REGIAEQ MATTIS NEC NON COMITATUS NEWGRADIEN COMES OBIIT AETATIS SUAE AO 32 DIE 19 OCT AN 1567.⁵⁵

ITT NYUGSZIK A TEKINTETES ÉS NAGYSÁGOS NÉHAI GUTHI ORSZÁGH KRISTÓF ÚR, ORSZÁGBÍRÓ A SZENT RÓMAI BIRODALOM CSÁSZÁRÁNAK ÉS Ő KIRÁLYI FELSÉGÉNEK TANÁCSOSA, TOVÁBBÁ NÓGRÁDI ISPÁN, MEGHALT ÉLETE 32. ÉVÉBEN, OKTÓBER 19. NAPJÁN AZ 1567. ÉVBEN.

Országgh Kristóf 1567. október 16.-án tett végrendeletében javait feleségére és édesanyjára hagyta.⁵⁶

Kristóf halála után özvegye Zrínyi Ilona, édesanyja Pekry Anna a néhai Losonczy István felesége, testvérei, Perényi Gábor özvegye Országgh Ilona, enyingi Török Ferencné Országgh Borbála, és nagynénje Bánffy István özvegye Országgh Magdolna voltak az örösi ingó és ingatlan vagyon birtokában, amelyre, mivel a család mag nélkül halt ki, a kincstár is igényt tartott.

Az özvegy, Zrínyi Ilona mindenáron szerette volna megtartani Csejte várát. Reménye is lehetett erre, mert 16 ezer forintnyi zálogösszeg volt a Csejte uradalomra írva. Márpedig amíg azt az összeget a kincstár nem fizette ki, nem ülhett be az Országgh-vagyonba.

Ilona asszony 1568-ben II. Miksa királyhoz fordult, arra kérve őt, hogy még legalább négy évig Csejte várában maradhasson, és ahogyan írta. „ne kellessék idegen földem alá húzódnia”. Özvegyi jogát igényelte, és e tekintetben egy 1568. évben hozott ítélettel nyertes is lett.⁵⁷

Legsikeresebben még a követelők közül enyingi Török Ferencné Országgh Borbála járt, hiszen II. Miksa 1569-ben kelt adománylevelével mindkét nemre terjedően, neki és örököseinek adományozta hűségük fejében 24 ezer magyar forintért a következő Heves vármegyei birtokokat: Sirok, Oroszlánkő várak, Sirokallya, Verpelét, Nagyberék, Tarnapatakon malom, Oroszlánkő várának járulékai, Nána, Domoszló, Markaz, Detk, Visonta, Ugra, Zaránk, Eörs, Peel, Kőtelek, Köre, Gyenda, Karácsond, Györk, Visznek, Kőkút, Atkár, Átány, Szakállos, Mosó- Halom, Szetjakab, Tarvára, Heves, Fegyvernek, Ványa, Pata, Talján, Gyöngyös városok, Szászberek, Alcsi, Fokoró, Szentiván, Ágasvár, Kékespuszta, Mátra erdeje, Pásztó harmad részben.⁵⁸

Még ugyanebben az évben, 1569-ben Zrínyi Ilona özvegységét azzal szüntette meg, hogy eljegyezte magát gyarmati Balassa Istvánnal Tapolcsány és Detrekő urával. A lakodalmat 1569. február 7-én tartották Tapolcsányon. Nem tudjuk meddig tartott Zrínyi Ilona és Balassa István házassága, de 1579. november 8-án Balassa István azt jelentette a királynak, hogy egy másik asszonyt vesz nőül.

Zrínyi Ilonát a szigetvári hős legidősebb lányát a római katolikus rítus szerint 1578 július 8.-án Széleskúton⁵⁹ helyezték örök nyugalomra, fiával, Balassa Menyhérttel és lányával, Margittal együtt.

⁵⁴ A figurális síremlékek klasszikus típusa, a sírfedlap vagy a szarkofág/ tumba tetején ábrázolt elhunyt nagyjából életnagyságú alakjával a XI. század végén jelent meg az európai síremlékművészetben. életnagyságú alak- vagyis gisant

⁵⁵ A rövidítések feloldásával: HIC IACET SPECTABILIS AC MAGNIFICUS DomiNuS OLIM COMES CHRISTOPHORUS ORZAGH DE GUTH JUDEX CURIAE AC REGIAEQue MAiesTaTIS NEC NON COMITATUS NEWGRADIENsis COMES OBIIT AETATIS SUAE AnnO 32 DIE 19 OCTobris ANni 1567.

⁵⁶ Hoffinanz Ungarn , Hofkammerarchiv (Wien) Rote Nummer. 15. 1567. okt. fol. 59-60

⁵⁷ O.L. Magyar Kamara Archívuma (MKA) Neoregstrata Acta (NRA). E 148. cs. 15. 8. v. cs. 15. sz. 1.

⁵⁸ O.L. Magyar Kamara Archívuma (MKA) Neoregstrata Acta (NRA). E 148. 242. sz. 3.

⁵⁹Ma Sološnica, Szlovákiában

Balassa István szép síremléket állíttatott nekik, amelynek megható felirata sajnos csak töredékeiben maradt rá

Végigtekintve az Országh család történetén az a tanulság fogalmazódott meg bennem, hogy jelentőségéhez képest ez a família nem foglalta még el az őt megillető helyet a magyar história lapjain. Bár eddigi kutatásaim még nem értek véget, úgy érzem, szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy eddig publikálatlan források felhasználásával sikerült megtennem az első lépéseket azon a hosszú úton, amelynek végén Országh Kristóf életpályája és munkássága hitelesen rajzolódik majd ki a történetírás lapjain.

Felhasznált irodalom

- Takáts Sándor: Régi magyar nagyasszonyok, Corvina kiadó Budapest 2003
- Forgách Ferenc: Emlékirat (Borzsák István fordításában) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1982.
- Takáts Sándor: Bánffyné Guthi Országh Magdolna. In: Régi magyar asszonyok. A Élet Könyvei, Budapest, 1914
- Bayerle Gusztáv: A hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből, Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 14. 1998
- Szántó Imre: A végvári rendszer kiépülése és fénykora Magyarországon. Akadémia kiadó, Budapest 1985,
- Corpus Juris Hungarici, Magyar törvénytár 1000-1895 Milleniumi emlékkiadás, Budapest Franklin-Társulat Magyar irodalmi intézet és könyvnyomda 1900
- Thuróczy János: A magyarok krónikája. In: Thuróczy János: A magyarok krónikája. Ford. HORVÁTH JÁNOS. Pro Memoria. Bp. 1980. vagy Thuróczy János: A magyarok krónikája–Rogerius mester: Siralmas ének. Milleniumi magyar történelem. Források. Bp. 2001
- Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században , História MTA Történelemtudományi Intézete Budapest 2011. 1-38.
- F. Dózsa Katalin: A magyar nemesi viselet mint udvari díszruha. In: Császár és király. Kiállítási katalógus. Collegium Hungaricum – Österreichische Nationalbibliothek, Bécs, 2001. 23-24.
- Markó László: A magyar állam főméltóságai, szent Istvántól napjainkig. Helikon kiadó 2006.
- Jászay Pál: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után I. k. Hartleben, Pest, 1846.
- Eckhardt Sándor: Balassi tanulmányok Akadémia kiadó Budapest 1972
- Bessenyei József: Menekültek... A kereskedelem helyzete Magyarországon 1526 után, Bornemissza Tamás és a budai menekültek működésének tükrében. Miskolc- Budapest 2007.